

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Michael Ignatieff begint zijn prachtige boek¹ over ‘Troost’ met zijn ervaring dat hij bij een vriend op bezoek was die een half jaar eerder zijn vrouw had verloren. De vriend zei: ‘Kon ik maar geloven dat ik haar ooit weer zou zien’. En Ignatieff schrijft: ‘Er is niets wat ik hierop kan zeggen, dus we zwijgen. Ik ben gekomen om hem te troosten of op zijn minst te bemoedigen, maar ik kan het geen van beide. Om te begrijpen wat troosten is, moet je beginnen met de momenten waarop het onmogelijk is.’

Dat zegt hoe moeilijk het is om te troosten. Maar daar gaat het natuurlijk niet om. Het gaat erom je te realiseren hoe diep de diepte kan zijn waarin iemand na een verlies verkeert.

Vandaar het ‘zwijgen’. Maar wél sámen. Er *zijn*, aan iemand nabij. Niet bang zijn voor de wanhoop. ‘Als we wanhoop kennen, leren we ook wat hoop is’, schrijft hij verderop.

In de rouw zijn kun je vergelijken met ‘in ballingschap zijn’. Zoals de situatie waarin Jesaja zijn woorden schrijft. Zijn hele volk is - in tijden die daar net zo woelig waren als momenteel - weggevoerd uit hun land, uit hun huizen en straten, dorpen en steden. Nu wonen ze in een vreemd land waar je de weg niet kent.

Iemand missen - plotseling of na langere tijd - is als in ballingschap gaan. Je raakt vervreemd van zoals het altijd was. Je voelt je v^ér van huis. ‘Thuis’ bestaat niet meer.

Het leven als een woestijn, een steppe, dor en droog, kaal en verlaten. Geen vaste punten op de horizon. Geen houvast. Wat zijn dan de bronnen waaruit je drinkt?

Waarop kun je nog vertrouwen - als wie zo vertrouwd was er niet meer is? Welke bron is er, welke bron van hoop, van volhouden, van liefde, van misschien niéuw vertrouwen?

Ach, haalt Dirk de Wachter² de filosoof Levinas aan, troost is ‘het kleine goede’. ‘Het is de mens die er voor je is. Die iets voor je doet. Iets kleins’. Het is misschien de vreugde van niéuw leven - een kleinkind. Of van de lente. Een zonnestraal. Een hand. Een knipoog..

Dat z^íen en toelaten via je ogen tot diep in je hart is al heel wat.

Maar nóg ben je in ballingschap. Nog niet weer ‘thuis’. En wat zal dan nog ‘thuis’ zijn? En hoe keer je terug, hoe zal jij zelf zijn?

In ieder geval heel ánders. Alles is anders, alles zal anders zijn. Thuis zal anders zijn en jij zelf zult anders zijn.

Er *zal* een plek zijn voor jou in de wereld. Niet deze lege, dorre steppe is jouw bestemming. Het zal het land van de *levenden* zijn. Hoezeer ook met een geliefde een *deel* van jezelf sterft - en in het begin voelt het alsof je zelf helemaal sterft - je zal niet tussen de doden wonen, maar met de levenden. Een mens hoeft niet te sterven van verdriet.

¹ Michael Ignatieff, Troost

² Dirk de Wachter, vertroosting

Iemand³ schreef dat de *relatie* met de overledene niet sterft. Rouw stopt niet, maar zelfs de *oneindigheid* van rouw wijst op de oneindige band van liefde met de overledene. De *relatie* verandert.

Radicaal is de pijn van het ‘afgesneden zijn’⁴. En toch is het de pijn van de verbondenheid. Iemand die zijn partner verloor kon in een interview zeggen: ‘Freek heeft zoveel voor me betekend dat ik me, ja, verplicht voel om diep om hem te rouwen’⁵.

Een mens kan *veranderen*. Ook een mens in rouw. En *veranderd* keer je terug uit de ballingschap.

Daar zint Jesaja op als hij in *natuurbeelden* spreekt over ons, mensen. Over onze levens. Dat wij *zelf* een dorre steppe kunnen zijn, die weer gaat bloeien. Bloeien als een roos.

Een mens gaat open, gaat weer *zién*, *hóren*, *ópspringen*, *spréken*. Krachteloze handen krijgen weer kracht. Knikkende knieën houden weer *stánd*. Een bron diep van binnen barst open, laat zich weer raken door wat het leven *goed* doet. Dorst wordt geleest.

En wat je in dat onbeschermd open landschap van die steppe zo kan overvallen: de ‘jakkalzen, leeuwen en roofdieren’, op een dag zullen ze je niet meer verscheuren en bedreigen. ‘Dan bloeien bloemen in het zand, die heeft Gods liefde daar geplant’, dicht Sytze de Vries⁶.

‘De dode zal leven. De dode zal horen: nu leven. Ten einde gegaan en onder stenen bedolven: dode, dode, sta op, het licht van de morgen’, zongen we net.

Maar over wie gaat dat? Over hen die gestorven zijn? Over hen die rouwen en amper nog kunnen ademen? Over ons, ‘nabestaanden’?

Ik was twee weken in Mexico. Ook op de ‘dag van de doden’, de ‘Dia de muertos’. *Meer* dan de naam van die dag suggereert is het de dag om het *leven* te vieren, ook dat van de doden. Hun levens *léven* - leven onder ons. *Bij* ons. Ons *méér nabij* dan we begrijpen.

Het ontroerendste ervoer ik een ochtend *vóór* deze dag. We zaten ergens te eten en in het hotel stond het ‘altaar’ dat bij deze dag hoort: een tafel met veel bloemen, kaarsen, een foto van de overledene, brood, fruit, water.

Een vrouw en haar zoon hadden het altaar versierd. Het was bijna af. En nu kwam het moment waarop ze het brood, fruit en water kwamen neerzetten.

En ik dacht: Natuurlijk eten ze dat brood en dat fruit en drinken dat water niet ‘echt’ op. Maar wat een toewijding. Wat een liefdevolle verbinding. Het doet wat met *óns* als we zoiets doen - zoals vandaag kaarsen aansteken. En het doet wat *tussen* hen en ons - als we zoiets doen.

En mijn Mexicaanse zwager zei, toen ik hem vertelde dat ik dit voor u mee zou nemen in de preek: ‘We geloven wel degelijk dat we ze hiermee voeden’. Ik ging daar maar niet over in discussie, hij is een intelligente man.

³ rouwtherapeut Johan Maes

⁴ Vasalis

⁵ Volkskrant 11 mei 2023

⁶ Sytze de Vries, de Mens in het Kind

En nu probeer ik die gedachte te verdiepen, om wat wij ‘symboliek’ zouden noemen, nog meer ‘wérkelijk’ te laten zijn.

En misschien moet je dan zeggen: Ja, wij ‘voeden’ wel degelijk onze doden met het ‘brood van onze toewijding’: met onze gebeden, onze dank, onze liéfde, onze ‘stille gesprekjes met hun foto’. Zij ‘teren’ daarop, blijven voor ons in leven - hoezeer ook ánders ná de ‘ballingschap’ van verlatenheid.

Ik voelde dat ook toen ik na 10.000 kilometer vliegen en 8 uur rijden door de bergen op het altaar van mijn schoonmoeder tussen de bloemen en de kaarsen, het brood, het fruit en het water, een foto van mijn eigen (overleden) ouders zag staan. Onze doden léven op wat wij hen *nóg* altijd geven - aan aandachtigheid, ontroering en liefde.

Jezus zegt het volgens Lukas zo: God is geen God van doden, maar van levenden, want voor Hem zijn allen in leven. Zoals Mozes Hem God van ‘Abraham, Izak en Jacob’ noemt.

Dat is niét: ‘God van Abraham, Izak en Jacob - púnt’. Het is ‘God van Abraham, Izak en Jacob, enzovoorts, enzovoorts, enzovoorts’ - tot op vandaag. ‘God houdt met mensen een geschiedenis gaande. Ook mijn verhaal mag daar deel van uit maken. Vóór mij is die begonnen en die zal na mij doorgaan’⁷.

Eenvoudiger gezegd: ‘Dat wij mensen deel uitmaken van een verhaal in de tijd, vind ik troostend. Ooit is er iets geweest en via ons wordt dat dan weer doorgegeven naar een verder leven. Naar kinderen en kleinkinderen, naar andere generaties, naar andere mensen’⁸.

Wij staan op de schouders van wie ons vóórgingen. Het is één lange keten van levens, innig met elkaar verbonden. Over de grenzen van de dood heen.

Met dat hart in ons hart zullen we vroeger of later uit ballingschap terug kunnen keren.

‘Een hand zal ons wekken, een stem zal ons roepen: ‘Ik open hemel en aarde en afgrond. En wij zullen horen. En wij zullen opstaan. En lachen en juichen en leven!’⁹’

Moge het zo zijn,

Amen.

⁷ Sytze de Vries, Om ermee te leren leven

⁸ Dirk de Wachter, Vertrouwingen

⁹ Huub Oosterhuis, De steppe zal bloeien